

*До спеціалізованої вченої ради
ДФ 41.884.053 у Одеському
державному університеті
внутрішніх справ (65014, м. Одеса,
вул. Успенська, 1)*

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Кучука Андрія Миколайовича – на дисертацію Калюжної Євгенії Сергіївни «Забезпечення прав людини в Україні за матеріалами практики Європейського суду з прав людини», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертації. Починаючи з другої половини ХХ століття проблематика забезпечення людських прав набула особливого значення і на сьогодні є важливим показником розвиненості самого суспільства. З вказаного часу було підписано та створено відповідно численні міжнародні договори та організації (як урядові, так і неурядові), спрямовані на захист та просування людських прав. Саме у другій половині ХХ століття відбулося активне формування міжнародного права, зокрема в галузі людських прав. Було прийнято низку міжнародних договорів, які встановили мінімальні стандарти захисту людських прав, що сприяло поширенню ідей про досліджуване правове явище та підвищенню уваги до їхнього забезпечення.

Забезпечення людських прав стало не тільки моральним імперативом, але й ключовим показником розвиненості країн та їхньої готовності до взаємодії на міжнародній арені. При цьому слід також вказати і те, що країни з високим рівнем захисту прав людини частіше досягають стійкого економічного і соціального розвитку.

У другій половині ХХ століття відбулося зростання впливу громадянського суспільства, яке виступає за захист людських прав. Громадські організації проводять активну роботу з підвищення обізнаності про людські права, а також з моніторингу їх дотримання.

Глобалізація та взаємодія культур роблять цю тему більш складною, але водночас і важливішою для забезпечення стабільності та гармонії у світі. Усвідомлення важливості людських прав визначає наш сучасний прогрес і впливає на те, як ми розбудовуємо своє суспільство. Сьогодні забезпечення людських прав є важливою складовою будь-якого демократичного суспільства. Від того, наскільки ефективно реалізуються права людини, залежить рівень свободи, справедливості та благополуччя суспільства. Звісно, забезпечення людських прав не є гарантією успішного розвитку суспільства, однак, це один з важливих факторів, який може сприяти створенню більш справедливого суспільства. Особливого значення, зважаючи на означене, набуває діяльність Європейського суду з прав людини., практика якого визнана джерелом національного права.

Відзначимо, що діяльність означеної інституції Ради Європи має значний вплив на національну правову систему, що обумовлено, значною мірою, необхідністю виконання Україною вимог Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Наведене визначає необхідність постійного приділення уваги означеній тематиці, що і визначає актуальності цієї проблематики.

Отже, необхідність у отриманні повних і об'єктивних знань про практику Європейського суду з прав людини як показник стану забезпечення людських прав, з метою удосконалення рівня захищеності людини, визначає актуальність, наукову та практичну значимість дослідження Євгенії Калюжної.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Робота виконана відповідно до низки тем науково-дослідних робіт, зокрема:

- Пріоритетних напрямків розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі

(реєстраційний номер 0123U103538) – тема досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ;

- Забезпечення прав і свобод особи в умовах транзитивного суспільства: сучасний вимір (реєстраційний номер 0123U103760) – тема досліджень факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ.

Окрім цього, дисертації відповідає Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 у контексті імплементації такої аксіологічної складової як рівність та недискримінація, а також освітніх можливостей.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Мета дослідження, сформульована Євгенією Калюжною як «висвітлення забезпечення прав людини в Україні за матеріалами практики Європейському суду з прав людини та виокремлення напрямів удосконалення імплементації практики Європейського суду з прав людини в національну систему права як чинника підвищення ефективності діяльності органів публічної влади», відповідає темі дослідження та дозволяє розкрити усі аспекти обраної для наукового пошуку сфери суспільних відносин.

Достовірність наукових положень дисертації досягнута авторкою завдяки комплексному використанню низки гносеологічних засобів, серед яких слід відзначити герменевтичний, аксіологічний та порівняльний підходи (що цілком правильно, виходячи з предмету дослідження).

Правильним є обрання дисертанткою шляху щодо висвітлення використаного гносеологічного інструментарію у окремому підрозділі роботи – 1.2.

Свій внесок до обґрунтованості отриманих результатів додає і емпірична основа дослідження. Так, дисертанткою використано статистичні дані діяльності Європейського суду з прав людини (звернення, категорії справ та ін.); дані Google Trends щодо пошукових запитів користувачів Інтернет-мережі, результати проведеного соціологічного опитування 200 респондентів.

В процесі дослідження дисертанткою опрацьовано достатню кількість літературних джерел комплексного та монографічного характеру, автори яких є фахівцями як у галузевих правничих науках, так і у галузі загальної теорії права, публічного права та інших правничих наук. Окрім цього, в роботі використані наукові праці відомих зарубіжних дослідників в галузі права, що доволі важливо, зважаючи на «подвійний характер» предмету пізнання, який має як національний аспект, так і аспект, що виходить за внутрішньодержавні межі.

Висловлюючи авторську позиції з приводу предмету дослідження, у роботі наводиться обґрунтування цієї позиції, авторка вступає в наукову дискусію, критично оцінюючи існуючі підходи та наводячи відповідні аргументи.

Висунуті та обґрунтовані дисертанткою положення і рекомендації мають наукову цінність, оскільки в дисертації вирішено важливу проблему, що має суттєве значення для правничої науки. Вирішення цієї проблеми супроводжувалося високою культурою роботи з відповідними джерелами, застосуванням наукового стилю, толерантністю у полеміці з іншими науковцями.

Наукова новизна одержаних результатів. Оцінюючи новизну одержаних результатів, слід зауважити, що вона визначається, насамперед тим, що в межах єдиного комплексного дослідження зроблена спроба висвітлити забезпечення прав людини в Україні за матеріалами практики Європейському суду з прав людини та виокремити напрямки удосконалення імплементації практики Європейського суду з прав людини в національну систему права як чинника підвищення ефективності діяльності органів публічної влади.

У межах виконаної теми авторкою «обґрунтовано типологію напрямів впливу практики Європейського суду з прав людини на різні правові системи (національні та наднаціональні) з виокремленням та детальною дескрипцією впливу на правозастосовну практику; впливу на національне законодавство; впливу на правову доктрину; впливу на правосвідомість, правову освіту та просвіту; впливу на функціонування

громадянського суспільства; впливу на міжнародний престиж держави-учасниці Конвенції; впливу на розвиток європейського права». Що має важливе наукове значення для розуміння механізмів імплементації практики Європейського суду з прав людини.

Важливе наукове призначення має і проведена дисертанткою характеристика природі рішень Європейського суду з прав людини через призму: іманентності цій інституції міжнародного характеру, сприйняття його більшістю заявниками як «четвертої інстанції» (не зважаючи на його субсидіарний характер), особливості конвенційних норм (аксіологічний, лаконічний та імпліцитний характер), автономної інтерпретації положень Конвенції (з урахуванням її духу та мети), зв'язок між Конвенцією та національним правом; діалог з державами-членами Конвенції.

Позитивної оцінки заслуговує спроба (доволі вдала) дисертантки на підставі аналізу практики Європейського суду з прав людини встановлено системні проблеми забезпечення людських прав в Україні та визначено шляхи їх усунення через удосконалення імплементації практики Суду в національну правову систему за такими типологізованими напрямками: : світоглядним (загальносоціальним); нормативно-правовим; правозастосовним.

Особливе місце в дисертаційній роботі займає ряд положень, які стосуються:

- аргументації визначення правової природи практики Європейського суду з прав людини як такої, що відповідає принципу принципу *stare decisis* та її розгляд як систему тих рішень Суду, у яких сформульовано *ratio decidendi* та які є обов'язковими як для страсбурзького Суду, так і для держав-учасниць Конвенції при розв'язанні аналогічних справ;

- статистичних підходів щодо аналізу звернень до Європейського суду з прав людини та підходи до розгляду цього Суду як показника стану забезпечення людських прав на національному рівні (через застосування Судом інститутів усталеної прецедентної практики Суду – *well-established case-law of the Court* – та пілотного рішення) та фактора удосконалення національного права.

Дисертація містить ряд інших напрацювань теоретичного та практичного характеру, які є своєчасними і можуть бути використані як науковцями (для подальшого дослідження окремих аспектів забезпечення людських прав), так і органами правопорядку, суддями (з метою удосконалення своєї діяльності у контексті забезпечення людських прав).

У процесі дослідження автору вдалося досягти поставленої мети, яка набула конкретизований та деталізований вигляд у вирішенні основних завдань, що сформульовані та відображені у вступі дисертації.

Наукова і практична цінність дисертації полягає у тому, що сформульовані у дослідженні теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у правотворчій діяльності, сфері правозастосування, науково-дослідницькій діяльності та освітньому процесі.

З позитивної сторони слід вказати на впровадження основних результатів проведеного дисертаційного дослідження у низку сфер, що безпосередньо підтверджує практичну значущість цих результатів. Так, у додатках до дисертації міститься низка актів впровадження:

- акт впровадження у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 30 січня 2024 року;
- акт впровадження у освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 7 лютого 2024 року;
- довідка про впровадження Південно-Української Міжнародної колегії адвокатів від 25 січня 2024 року.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях. Заслуговує уваги та позитивно впливає на оцінку дисертаційної роботи належний рівень апробації її результатів. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в результаті проведеного дослідження, мають теоретичне та практичне значення та достатньо повно викладені в опублікованих працях, відповідно до чинних вимог. Основні теоретичні положення і висновки дослідження відображено у 10 наукових працях, з яких: 3 – статті у наукових фахових виданнях України, 2 – наукові статті у періодичних

виданнях іноземних держав (1 з яких – це фахове видання, включене до науково-метричної бази Scopus), 5 – матеріали наукових заходів. Анотація відповідає змісту дисертації та повністю відображає основні її положення і результати дослідження.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація Євгенії Калюжної містить результати власних досліджень. Використовуючи тези, ідеї інших авторів, дисертант оформлює відповідне посилання. Можна констатувати дотримання дисертанткою академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Євгенії Калюжної, необхідно також звернути увагу і на окремі дискусійні положення роботи:

1. Погоджуючись з правильністю виокремлення в межах системи рішень Європейського суду з прав людини усталеної судової практики, яка дозволяє визначити проблеми діяльності з забезпечення людських прав, що мають повторюваний характер, а також пілотних рішень, які вказують на системні проблеми щодо забезпечення державою людських прав, слід вказати, що на мою думку, дисертантці необхідно було б детально охарактеризувати ці два різновиди правових явищ з вказівкою тих конкретних проблем забезпечення людських прав в Україні, що були виявлені в межах кожного з них.

2. Аналіз тексту роботи вказує на звернення дисертанткою до кількісних показників звернень до Європейського суду з прав людини за останні 5 років. Однак, за 2023 рік такі дані є неповними (вони обмежуються 30 листопадом 2023 року). Такий підхід потребує пояснення.

3. У контексті подальшого удосконалення діяльності органів публічної влади важливого значення набуває питання люстрації (наприклад, у аспекті колабораціоністської діяльності). Так, згадаю справу «Полях та інші проти України». Однак, це питання залишилось поза межами уваги дисертантки. Вважаємо, що воно мало бути розглянуте та описане у роботі.

4. З позитивної сторони слід вказати на використання у роботі терміну «людські права» як адекватного перекладу англійського human

rights. І хоча у роботі аргументується одночасне використання також терміну «права людини», зокрема, з огляду усталеності застосування, вважаю, що доцільно було б слідувати одному напрямку.

Однак, висловлені зауваження не перешкоджають позитивному ставленню до виконаної Євгенією Калюжною науково-дослідницької роботи та містять дискусійний характер, а здійснений дисертанткою творчий пошук заслуговує на повагу і підтримку.

Висновок. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення та отримані особисто автором нові науково обгрунтовані результати у сфері правничої науки, які у сукупності вирішують важливе науково-прикладне завдання. Дисертація має наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку юриспруденції.

Зміст дисертації Євгенії Калюжної «Забезпечення прав людини в Україні за матеріалами практики Європейського суду з прав людини» відповідає існуючим вимогам порядку присудження ступеня доктора філософії, а також вимогам до оформлення дисертації, а її авторка – Калюжна Євгенія Сергіївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професор кафедри права та
публічного управління
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка,
доктор юридичних наук, професор

Андрій КУЧУК

